

ПИСАТЕЛЯТ, ПОБЕДЕН ОТ ЖУРНАЛИСТА

СТО ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ЯКОБ ВАСЕРМАН

БОГДАН БОГДАНОВ

Ранна скица-портрет на Якоб Васерман

Творчеството на Якоб Васерман е добър пример за несъответствието на популярност и художествена стойност. В десетилетието 1920—1930 година неговите романи са най-четеното, най-бързо забелязваното и отреагирано четиво, популярно при това и в превод, макар мястото му в немската литература от началото на века да не е в челната редица.

Годишнината от рождението на Васерман дава повод да се повдигне комплекс от мисли за съдбата на един тип четиво, което достига бързо до читателя, понеже хармонира с вече установения среден вкус. Художествените му несъвършенства се компенсират от факта, че то е активният разносител на идеи, които, скрити в оригинална художествена тъкан, остават неусетени. Огромният „Йосиф и неговите братя“ на Томас Ман и „Александър във Вавилон“ на Васерман дават сюжетен живот на една и съща тема, вълнувала еднакво реалисти и експресионисти, те развиват сюжета за съдбата на избраница. Но у Васерман тя има яснотата на идея,

затова пътят ѝ към живота е къс, у Томас Ман тя се превръща в митична наука, в епохалност; обогатена с други теми и идеи, в търсената неяснота и сложност тя има амбицията да имитира цялата човешка история.

В това сравнение прозира един от парадоксите на модерната западна литература — разминаването на художественост и контактност. Разкрива се в асоциация механизъм на образването на масовата култура, която е безидейна не само поради липсата на идеи, но също и поради липса на художествено измерение в идеите.

Творчеството на Васерман стои далеч от грубата нехудожественост. Условно казано, то е някъде в средата. По него съвършено може да се изследват напреженията, които излъчва творбата, създадена не от съвършен талант, но все пак с живо отношение към света, с благородната вяра в прогреса.

В историята на литературата името на Васерман стои до Келерман, до Хайнрих Ман и Херман Хесе. Смятат го за критически реалист, но в анализите на самото течение почти не го цитират. И наистина, между романите му не може да се открие нито един като „Тунел“. Концепциите на Васерман за обществото и за социалната съдба на човека са объркани, заместени са често с метафизични нравствени постройки.

Но с усета на човек, излязъл от бедна среда, той изпитва неотклонен интерес към живота на социално онеправданите. Наистина, малко досадното с утопизма си милосърдие на една заможна героиня от „Третото съществуване на Йозеф Керховен“ става повод да се надникне в бедните берлински квартали, да се разкрие една чудовищна беднота, която въздейства пряко, в нехудожествен контраст с психологическата среда на действието. Тия късове действителност издават пристрастеност към реалността, която има основа не само в опита, но и в миогледа. В тях Васерман е почти журналист и парадоксално често пъти по-силен и значителен от художествения автор.

Не бива да се подценява мястото му в процеса на немската литература от края на миналия и началото на този век. Той е един от първите, които преодоляват в прозата натуралистичната концепция за пасивността на човека. При това нуждата да види човека активен не го отвежда при модните течения. Васерман изработва собствено творческо верую.

То рядко обаче намира съвършена реализация. Към най-доброто от всичко — „Каспар Хаузер или за инертността на сърцето“ — могат да

се прибавят само още няколко новели. Неудачата в художествената реализация у Васерман иде от отрицанието на опита на реализма и натурализма в деветнадесети век, от търсенето на точен художествен адекват за готовата хуманистическа постройка. За да съхрани активността на човека, той смята за необходимо да изхвърли от романа детайла, околната среда, обстоятелствата, които според него заробват. Ако сравнението би направило тази мисъл поясна — „Вълшебната планина“, тази грамада от детайли, едва ли има по-слабо хуманистично въздействие от „Човекът с гъските“. Отрицанието на пластиката отвежда Васерман при сантимента. Благородната идея човекът да се представи като активно същество се реализира в сладникавата независимост на героя, който се отказва от комфорта на предоставеното му по рождение богатство, за да се отправи в търсене на истината към социалната низина. Такава е активността на Рената Фукс от едноименния роман, на Арнолд Анзорг (Молох), на Кристиан Ваншафе. За да наложи активността с убеждението, че литературата е способна да променя, Васерман се обръща към романтичния сюжетен трафарет. Получава се нещо симптоматично. Героят на реализма от XVIII и XIX век се стреми да се движи нагоре, от беднота към благополучието. У Васерман движението е обратно, подбудата му не е бунтовното безпокойство, а утопичната воля-самосъзнание, че истината е в средата на социално унижените.

Некохерентност на идеи и художествено изпълнение — това е може би кратката формула на делото на Васерман. То убеждава, че големият реализъм е непременно пластичен, че пластиката, естетическа форма на взаимоотношната на човека с предметната и социалната среда, е средството да се представи той и като зависим, и като активен, такъв, какъвто е в действителност.

Творческото дело не може да се цени само с естетически критерии, защото социологическата съдба не зависи пряко от художествеността. Затова делото на Якоб Васерман трябва да се преценява и съобразно хуманизиращата роля, играло сред публиката, за която е било предназначено. Без да е променило нещо в обществения ред, останал очевидно неосъзнат и от самия автор, с живата си идейност, с духа да пита, да поддържа тревогата от положения, засягащи цялата човешка общност, то продължава традициите на голямата немска литература, като ги оживява за една среда, чиито вкусове вече клонят към безидейност. [●]